

VIETOJ PRATARMĖS

Nepajutau, kaip pasenau. Suvokiau pavėluotai, persiritęs per dvi septyniukes. Somersetas Moemas skubėjo ir parašė savo knygą „Suvedant rezultatus“, sulaukęs šešiasdešimties, nors paliko šią ašarų pakalnę tik po trisdešimties metų. Gaila, kad nepasielgiau kaip šis išmintingas žmogus. Jis skubėjo laiku, o aš – pavėluotai. Betgi anksčiau vis rodė, kad esi jaunas. Vis dėlto ryžausi.

Bičiulis gydytojas kartą yra pasakęs, kad sveikas ir išgydytas žmogus – tai toli gražu ne tas pat. Pridurčiau, kad visiškai suvokti šių žodžių prasmę gali tik išgydytasis. Perfrazuodamas gydytoją, galiu patikinti: gyvas ir nesušaudytas žmogus – ne tas pat. Ir suvokia tai tik nesušaudytasis. Tik tas, kuris vienaip ar kitaip „stovėjo prie duobės“. Žudytieji, bet nenužudyti – žmonės ypatingi. Jie gali būti labai skirtingi, bet juos sieja šis vienintelis bruožas. Ta Holokausto epopėjos patirtis, kuri tarsi antspaudas ant gyvenimo, elgsenos, mąstysenos, psichinės sandaros. Likimas lėmė man rasti tarp šių žmonių.

Gyvenimas pažėrė man tokių likimo posūkių, kokių ir nuotykių filme ne taip dažnai pasitaiko.

Buvau geto kalinys, stebuklingai atsidūriau tarp tų, kurie išvengė mirties. Tačiau per visą mano tolesnę biografiją ir rudas, ir raudonas požiūriai, skaudžiai žeisdami, suartėdavo. Norėjosi papasakoti apie žmones, kurie per XX amžiaus tragiškus įvykius, per dvi okupacijas sugebėjo išlikti žmonėmis. Apie tuos, kurie rizikavo savo ir vaikų gyvybėmis, trokšdami išgelbėti tai, kas šioje žemėje svarbiausia – žmogaus gyvybę, jo žmogišką orumą. Be drąsaus iššūkio neapykantai nebūtų išgelbėtas ir šios knygos autorius.

Beveik visą gyvenimą gyvenau lietuvių teatru. Turėjau laimės bendrauti su kai kuriais lietuvių profesionaliojo teatro pradininkais, su daugeliu iškilių mūsų scenos meistrų. Pažinti ir bendrauti su talentingais kitų tautų menininkais. Stengiausi bent iš dalies perteikti, ką pažinęs juos pajutau, ką suvokiau.

Manieji dienoraščiai – daugiau nei per pusšimtį metų užrašyti nesuskaičiuojami pokalbiai su daugybe teatro žmonių, rašytojų, dailininkų; užrašai, pastabos, atsiradusios bloknotuose, ant spektaklių programų pustamsėse salėse vaidinimų metu, pastatymų aptarimuose; susirašinėjimas su menininkais ir, žinoma, mano publikacijos įvairiakalbėje spaudoje. Ta gausybė užrašų ir yra atminties ramsčiai, mano gyvenimo kalendoriai, pagelbėję rašant šią knygą.

Nepriklausomybės metais prisilietęs prie litvakų meno, pabandžiau atskleisti tuos milžiniškus klodus platesnei visuomenei. Siekiau atgaivinti dviejų okupacijų nutrauktą lietuvių ir žydų dialogą. Labiausiai žmonėms suprantama – meno kalba. Norėjau, kad nežinoma taptų žinoma, o atmintis – dabartimi. Rengdamas meno programas, tarptautinius projektus, siekiau, kad jie taptų Lietuvos ir kitų šalių menininkų šiandienio kūrybinio bendradarbiavimo arena, savotiška santarvės aikšte, artinančia tautas, skatinančia jų tarpusavio supratimą.

Bandydamas atgaivinti prisiminimus, vengiau analizuoti spektaklio, aktoriaus ar režisieriaus kūrybą. Nors ta prakeikta analizė tiesiog į kraują įsiėdė. Mato Dievas, uoliai stengiausi atsikratyti šio bjauraus įpročio. Jei man ne visur tai pavyko, labai atsiprašau.

Daug kas vienija lietuvių ir žydų tautas. Apie tai, ką suvokiau, bandžiau pasakyti. Stengiausi neužmiršti ir dar vieno bruožo, kurį galėčiau nurodyti, nesibaimindamas išžeidusiųjų ar pasiruošusiųjų pateikti man ieškinį dėl garbės ar orumo įžeidimo. Nei lietuviai, nei žydai negalėtų skųstis, kad tarp jų per mažai niekšų. Galiu tik atsiprašyti už kiek pesimistinį tokio formulavimo toną. Pasi-stengsiu, kad pesimizmo knygoje būtų mažiau. Nors išvengti jo, prisimenant epochą, kurioje gyvenome, bus nelengva.

Pratarmes baigiant priimta dėkoti.

Pirmiausiai dėkoju tiems, kurie manęs jau negirdi. Tiems nuostabiems žmonėms, kurių dėka aš gyvas. Tiems meno kūrėjams, kuriems padėką reiškiau juos prisimindamas. Atsiprašau daugelio tų, apie kuriuos prisiminimai nesutیلpo šioje knygoje.

Nuoširdžiai dėkoju visiems parėmusiems ir padėjusiems išleisti knygą.

Ačiū tiems, kurie įvertins tai, kas čia surašyta, ir tiems, kurie tuo piktinsis ir keiksnos mane.